

Összefoglaló jelentés a 2003 és 2006 között végzett munkánkról

2003-ban vettem át dr. Vida Istvántól a " Magyarország második világháború utáni történetének forrásai és feldolgozása " című OTKA program témavezetését. Az elvégzett munkáról és az elért eredményekről az alábbiakban számolok be.

1. " Iratok a magyar diplomácia történetéhez. A sorozat. 1945-1956."

Bár Gecsényi Lajos, a MOL főigazgatója már 2004-ben befejezte az anyaggyűjtést mind a bécsi, mind az itthoni levéltárakban az 1945 és 1956 közötti a magyar-osztrák kapcsolatokra vonatkozóan, s folyamatosan dolgozott az összegyűlt iratanyag rendezésén, jegyzetelésén és szerkesztésén, a kézirat sajnos a szerző sokirányú elfoglaltsága miatt 2006 végére sem készült el. Megjelenése 2007 első felére várható. A témakörből azonban publikált több tanulmányt, egyet Vida Istvánnal közösen. Lázár György (MOL) a magyar- csehszlovák viszonyt (1945-1949) áttekintő dokumentumkötetének összeállításával szintén nem készült el. Az 1944-1948 közötti magyar-szovjet állami és pártkapcsolatokkal foglalkozó dokumentumkötet kötet viszont, amelyet Vida István egyetemi tanár (ELTE BTK) szerkesztett, a Gondolat Könyvkiadónál 2005-ben megjelent, s jó szakmai visszhangot váltott ki. A kötet 135 oroszról magyarra fordított itthon ismeretlen dokumentumot tartalmaz, terjedelme 384 oldal. A bevezető tanulmányt Baráth Magdolna (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára) írta. A kötet elkészítésében Baráth Magdolna és Vida István mellett közreműködött, Póth Piroska (Fővárosi Levéltár), Seres Attila (MTA Történettudományi Intézet) és Urbánné Kohánka Andrea (Nemzeti Múzeum) A lektorálás Izsák Lajos egyetemi tanár (ELTE BTK) munkája. Baráth Magdolna és Vida István hozzákezdett az 1948 és 1956 közötti periódust érintő második kötet dokumentumanyagának összegyűjtéséhez és fordításához.

A koalíciós korszak és Rákosi-rendszer külpolitikájáról több érdekes tanulmány is született. Vida István Zseliczy Béla orosz történésszel közösen a Kárpátaljára vonatkozó 1945. évi szovjet-csehszlovák szerződés megszületésének körülményeiről, Baráth Magdolna a magyar-román viszonyról és a szovjet pártvezetés magatartásáról a Nagy Imre-kormányt illetően közölt tanulmányt. Vida István publikálta a békelőkészítéssel kapcsolatos 1946. március 6-i pártközi értekezlet jegyzőkönyvét.

2. Az 1956-os nemzeti demokratikus felkelés története. 1956 és az ifjúság.

Az elmúlt négy évben hozta meg eredményét az az 1998-ban az OTKA támogatásával az MTA Történettudományi Intézetben kezdődő, majd az ELTE BTK-án folytatódó nagyszabású önálló kutatási program, amely a demokratikus diák- és ifjúsági mozgalom 1956. október-novemberi eseményekben játszott szerepének feltárását tűzte ki célul. 2004 végre elkészült, s 2005 elején megjelent a vidéki egyetemista mozgalmakról szóló tanulmánykötet a Nagy Imre Alapítvány *Nagy Imre és kora* sorozatának harmadik köteteként. A tíz tanulmány azt az állítást támasztja alá, hogy a diákifjúságnak kiemelkedő szerepe volt az 1956-os forradalom kirobbantásában és eseményeiben. Az egyetemista és főiskolás ifjúság, amelynek zöme munkás- vagy parasztszármazású volt, mozdult meg először a Rákosi nevével fémjelzett politikai despotizmus ellen. Ők vetették fel, fogalmazták meg már hetekkel október

23-a előtt a néptömegek követeléseit, ők összesítették egységes programmá, s ami különösen jelentős: az egyetemista diákság volt az, amely terjeszteni kezdte a követeléseket előbb az oktatási intézményekben, később az utcán, az üzemekben, a gyárakban és a hivatalokban. A diákság tevékenyen részt vett a forradalom hétköznapijaiban, képviseltette magát a különböző szintű forradalmi szervezetekben. Vidéken sok helyütt a fiatalok hozták létre a helyi forradalmi (nemzeti) bizottságokat, valamint a nemzetőrséget, újságokat írtak, rádióadókat működtettek, élelmiszert gyűjtöttek és szállítottak a fővárosba. A dokumentumkötetet Némethné Dikán Nóra muzeológus (Jósa András Múzeum, Nyíregyháza) és Szabó Róbert könyvtáros (MTA Történettudományi Intézet) és Vida István egyetemi tanár (ELTE BTK) szerkesztették. A tanulmányokat Bank Barbara levéltáros (ÁSZTL), Cseh Géza főlevéltáros (Szolnok Megyei Levéltár), Gyenesei József levéltáros (Somogy Megyei Levéltár), Farkas Csaba főlevéltáros (Csongrád Megyei Levéltár), Filep Tibor újságíró (Debrecen), Kozári József főiskolai tanár (Esterházy Károly Főiskola, Eger) Nagy István ny. főiskolai tanár (Szeged), Némethné Dikán Nóra, Rozs András főlevéltáros (Baranya Megyei Levéltár), Szabó Róbert és Szokolczai Attila történész (1956-os Intézet) írták. Lektorálta Izsák Lajos egyetemi tanár. Megkezdődött a budapesti egyetemeken és főiskolákon 1956-ban lezajlott események tudományos feldolgozása is.

Elkészült és nyomdában van egy kb. 60 íves dokumentumkötet is, amely országos méretekben nyújt áttekintést az 1956-os diák- és ifjúsági mozgalomokról, kitérve a november 4-e utáni civil ellenállásban való részvételére, s a megtorlásra, majd mozgalom felszámolására és a monolitikus ifjúsági szervezet, a KISZ megalakulására. A kötet 334 zömmel a fővárosi és a vidéki levéltárakból, valamint a korabeli sajtóból származó dokumentumot ad közre. A felelős szerkesztő Vida István volt, az iratokat válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket készítette Némethné Dikán Nóra, Réfi Attila és Szabó Róbert. A bevezető tanulmányt Vida István írta. Lektorálta Izsák Lajos. A könyvet a Gondolat Kiadó jelenteti meg.

Az ifjúságkutatásban részt vevő kollégák 2006-ban Nyíregyházán az ötvenedik évforduló alkalmából rendezett tudományos konferencián is sikeresen szerepeltek, hatan tartottak előadásokat az 1956-os diák- és ifjúsági mozgalmakról. Az előadásokat lehozta a Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2006. évi 4. és a 2007. évi 1. száma.

Kutatócsoportunk kivette a részét Nagy Imre születésének 110. és az 1956-os forradalom 50. évfordulójának tudományos megünneplésében. Vida István volt a felelős szerkesztője és ő írta a bevezető tanulmányát és a jegyzeteit annak kötetnek, amely Nagy Imre romániai száműzetése alatt készített feljegyzéseit tette hozzáférhetővé a magyar közvélemény számára. (*Nagy Imre: Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések 1956-1957.* Gondolat-Nagy Imre Alapítvány. Budapest, 2006. 447 o.) A Nagy Imre emlékirata a XX. századi magyar történelem egyik igen fontos dokumentuma, amely nagy érdeklődést váltott ki nemcsak szakmai körökben, hanem a médiában is, s már eddig is számos elismerő recenziót írtak róla.

Izsák Lajos volt a főszerkesztője az 1956-os forradalomról készült szép kiállítású kézikönyvnek, amely a Kossuth Kiadó gondozásában jelent meg 1956-ban. A kötet munkálataiban részt vett Izsák Lajos mellett Baráth Magdolna is.

Több kollégánk is szerepelt az 50. évforduló alkalmából Király Béla főszerkesztésével a magyar anyagi kormány támogatásával *The Hungarian Revolution and War for Independence* címmel megjelent angol nyelvű, az Egyesült Államokban kiadott reprezentatív tanulmánykötetben. Izsák Lajos az első Nagy Imre-kormány tevékenységéről, Vida István, Kiss József és Ripp Zoltán a magyar-jugoszláv kapcsolatokról, Gecsényi Lajos a magyar-osztrák kapcsolatokról írt hosszabb tanulmányt.

3." Iratok a magyar diplomácia történetéhez. B sorozat. 1956-1989."

A Kádár-korszak külpolitikájára vonatkozó kutatások az elmúlt négy évben megtorpantak. Már a 2003. évi részjelentésben említettük, hogy az MTA Jelenkutató Bizottságának lassú elhalása, majd megszűnése után, amelynek vezetője Ormos Mária akadémikus volt és a koordinátor feladatát Vida István látta el, a bizottság keretében végzett kutatások részben a mi programunkba kerültek át.

Szobolevszki Sándor könyvének (*Magyar-kínai kapcsolatok 1956-1959. Dokumentumok*) megjelenése után folytatta kutatásait a 60-as 70-es évekre vonatkozóan, de az állami és pártkapcsolatok megszakadása után szakmai szempontból a levélári anyagot nem találta érdekesnek, ezért felfüggesztette a kutatómunkát. Gazdik Gyula (egyetemi docens, ELTE TÁTK) befejezte a magyar-egyiptomi kapcsolatokra vonatkozó, a MOL-ban lévő iratanyag átnézését, s bár már 2004-ben hozzákezdett az iratok rendezéshez, kézirata máig nem készült el. Borhi László (MTA Történettudományi Intézet) szintén befejezte magyar-amerikai kapcsolatokra vonatkozó diplomáciai okmányok második kötetének sajtó alá rendezését, amely még az idén (2007) könyvesboltokba kerülhet az MTA Történettudományi Intézet kiadásában. Ő időközben kivált az OTKA-programunkból, személyes kapcsolatunk azonban változatlanul jó. Baráth Magdolna folytatta Moszkvában az 1956 utáni magyar-szovjet kapcsolatokra vonatkozóan kutatásait, s publikált több kisebb forrásközleményt e témakörben.

Lipcsey Ildikó elkészült az 1956-1958 közötti magyar-román kapcsolatokra vonatkozó dokumentumkötetével, amely a Nagy Imre Alapítvány és Paulus-Publishing BT kiadásában 2004-ben megjelent.

2003-ban bekapcsolódott a diplomáciatörténeti munkálatokba Pankovics József nyugdíjas történész, aki az 1956 utáni magyar-olasz kapcsolatokkal foglalkozik. Több résztanulmányt követően *Fejezetek a magyar-olasz politikai kapcsolatok történetéből 1956-1977* címmel elkészített egy kismonográfiát, amelyet a Gondolat Kiadónál a „Magyarország és a világ” sorozatban 2005 decemberében jelent meg.

4. A rendszerváltás története.

A rendszerváltás történetét, mint új a kutatási irányt 2004-ben vettük be a mostani OTKA-projektbe. Bekapcsolódtunk az ELTE Pártkutató Műhely által gondozott magyarországi pártprogramok könyvsorozat kiadásába. A harmadik kötetet, amely az 1944 és 1989 között tevékenykedő pártok politikai munkatervét tartalmazza, Izsák Lajos és Balogh Sándor szerkesztették. Vida István egyetemi tanár irányításával elkészült a könyvsorozat negyedik kötete, amely 2005-ben napvilágot látott az ELTE-Eötvös Kiadónál. A kötet a rendszerváltás során fellépett 39 párt programját adja közre, közöttük az 1990. évi választásokon országos, megyei és egyéni listát állító 28 pártét. Terjedelme 56 ív, 820 oldal. A dokumentumkötet munkálataiban, az iratgyűjtésben és válogatásban, sajtó alá rendezésben és a jegyzetek elkészítésében Ivádi Tamás tudományos kutató, M. Kiss József történész, szociológus, a Jelenkutató Alapítvány és Intézet igazgatója, Szabó Róbert tudományos kutató (MTA Történettudományi Intézet), Szécsi Árpád levéltáros, PhD hallgató, Tari Beáta muzeológus tanár (Jelenkutató Alapítvány), Tóth István ny. történész, Seifert Tibor egyetemi docens és Vida István egyetemi tanár vettek részt. Számíthattunk történelem és politológia szakos egyetemi hallgatók, közöttük Szombathelyi Szilvia és Pfeiffer József közreműködésére is. A számítógépes szerkesztés Pál Lajos, a *Századok* felelős szerkesztőjének munkája. A kötetet Gombár Csaba lektorálta.

Az egyes pártok (Néppárt, Független Kisgazdapárt, KDNP) történetével kapcsolatos kutatások, amely 2003-ban megkezdődtek, anyagi okok miatt fébeszakadtak, de amint mód lesz rá folytatni fogjuk azokat. A cél az, hogy az 1990-ben a választásokon indult 12 jelentősebb párt tevékenységével kapcsolatos iratanyagot feltárjuk és a pártok dokumentációját közzétegyük, s ezzel elősegítsük a rendszerváltás történetének feldolgozását.

Szécsi Árpád, PhD hallgató 2006 végén hozzákezdett rendszerváltás időszakában jelentős szerepet játszó kisgazdapárti politikus, Boross Imre *A változó világ* című emlékiratának sajtó alá rendezéséhez.

Egyebek:

Vida István — Ormos Mária és Gecsényi Lajos mellett — az egyik szerkesztője lett a Gondolat Könyvkiadónál 2005 őszén „Magyarország és a világ” címmel indított könyvsorozatnak. Ő az egyik főszerkesztője az 1947 és 1949 közötti országgyűlési képviselők életrajzát tartalmazó un. történeti parlamenti almanachnak, amely 2005-ben jelent meg a Magyar Országgyűlés kiadásában. Vörös Vincével közösen minegy száz kisgazdapárti honatya életrajzát írta meg. Lektorként és a jegyzetek összeállítójaként közreműködött Rácz Lajos és Mizsei Béla egykori kisgazdapárti politikusok memoárjának sajtó alá rendezésében.

Izsák Lajos Nagy József ny. főiskolai tanárral közösen oktatási célra összeállított egy több mint 600 oldalas dokumentumkötetet, amely az 1945 utáni időszakra vonatkozó, legfontosabb történeti forrásokat tartalmazza. A 1998-ban *Rendszerváltástól rendszerváltásig* címmel írt kismonográfiája, amely Magyarország történetét tárgyalja 1944-1990 között, 2006-ban Moszkvában oroszul is megjelent. Publikált több kisebb tanulmányt, amelyek a koalíciós korszak pártjaival és politikusaival, szlovákiai magyarság helyzetével, az ottani magyarüldözéssel foglalkoznak.

Lipcsei Idikó az publikált egy angolnyelvű összefoglalót Románia és Erdély 20. századi történetéről. (*Romania and Transylvania in the 20th Century*. Buffalo-Toronto. Corvinus Publ. 2006.) Emellett kiadta a Magyar Népi Szövetség nemzetiségi törvénytervezét.